

Politiek en symboliek

*Vorstelijke huwelijken en dubbele soevereiniteit in
vroegmodern Europa*

Bachelorwerkstuk Geschiedenis

Simone Both, S4254082

Radboud Universiteit Nijmegen

15 augustus 2015: tweede gelegenheid

Begeleider: Dhr. D.D.R. Raeymaekers

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Kennismaking	6
Hoofdstuk 2: Soevereiniteit en politiek	8
Hoofdstuk 3: Soevereiniteit en symboliek	12
Hoofdstuk 4: Soevereiniteit en verder...?	17
Conclusie	20
Literatuurlijst	22

Inleiding

Dit bachelorwerkstuk behandelt vorstelijke huwelijken in vroegmodern Europa waarvin beide echtgenoten soeverein zijn. Onderzoek naar deze verbintenissen is naar mijn mening relevant. De dubbele soevereiniteit in de huwelijken die ik wil bestuderen is namelijk uitzonderlijk. De vraag die ik mij in dit bachelorwerkstuk zal stellen is dan ook hoe huwelijken waarin beide echtgenoten een soevereine status hadden, zich uitten op een politieke en symbolische manier.

De vroegmoderne tijd wordt gekarakteriseerd als een tijd van territoriale staten, godsdienstconflicten en vele ontdekkingen. Er ontstonden steeds machtigere territoriale entiteiten waarvan de vorsten streefden naar vergroting van het territorium en uitbreiding van macht. Dit deden zij onder andere door slimme huwelijkspolitiek. Een sterke nationale staat was nodig want vroegmodern Europa was continu verwickeld in conflicten. Deze konden economisch van aard zijn. Vorsten probeerden te profiteren van de economie die aangetrokken werd door de inkomsten uit de Nieuwe Wereld. Conflicten konden daarnaast religieus van aard zijn. Door de Reformatie kwam er een einde aan de religieuze eenheid van Europa. Katholieke en protestantse staten voerden oorlog met elkaar en minderheden hadden het moeilijk.

In een regulier vorstelijk huwelijk in de vroegmoderne tijd was één van de partners de soeverein. Hij, of zij, was diegene die de macht en status had en weinig tot geen verantwoording hoefde af te leggen aan anderen. Deze persoon werd bijgestaan door een echtgenote of echtgenoot die in principe geen macht had. Een voorbeeld hiervan is Hendrik II van Frankrijk. Hij regeerde het land van 1519 tot 1559 en was getrouwd met Catharina de' Medici. Catharina was op papier slechts Hendrik's gemalin, maar ze had informeel veel invloed op de Franse politiek. Hieruit blijkt dat de theorie en praktijk niet overeen hoeven te komen. Het is lastig om er achter te komen hoeveel macht de niet-soevereine partner kon uitoefenen.

In een co-monarchie daarentegen hadden beide partners een soevereine status. Dit maakte het huwelijk politiek gezien een stuk ingewikkelder. Beide individuen bevinden zich namelijk in een positie waarin zij macht konden uitoefenen. Dat kon in vroegmodern Europa leiden tot spanningen. Daarom werden er voorafgaand huwelijkscontracten gesloten.

Er is slechts een beperkt aantal huwelijken gesloten met dubbele soevereiniteit. Ferdinand II van Aragon en Isabella I van Castilië trouwden in 1469. In 1554 vond het huwelijk van Filips II van Spanje en Maria I van Engeland plaats. Albrecht VII van Oostenrijk en Isabella Clara Eugenia traden in 1599 in het huwelijk.

Doordat deze huwelijken anders zijn dan de 'gewone' huwelijken, brengen deze een andere manier van omgang met soevereiniteit met zich mee. Ik zal proberen te beschrijven hoe politiek en symbolisme hier uitdrukking aan geven. Dit zal ik doen aan de hand van drie thema's.

Het eerste thema is de totstandkoming van de huwelijken. Daarom zal aandacht worden besteed aan de politieke situatie vóóordat de huwelijken gesloten werden. Religie is een belangrijk onderwerp dat in dit hoofdstuk zal terugkomen. Vorsten speelden een aanzienlijke rol binnen de kerk. Zij waren bewaarders en bewakers van het geloof.¹ Door te kijken naar de politieke omstandigheden zal duidelijk worden welke (religieuze) motieven en belangen verschillende partijen hadden bij het sluiten van een huwelijk.

Ten tweede is symboliek een belangrijk thema waar we soevereiniteit in terug zien. Symbolen toonden macht en status die met name zichtbaar waren tijdens de liminale fasen van een monarch. Dit zijn de belangrijkste overgangsrituelen in het leven van een koning of koningin, zoals een kroning waarin de prins koning wordt. We zien symboliek bijvoorbeeld ook op andere gebieden, zoals op munten en op schilderijen. Deze zullen eveneens kort besproken worden. Het bestuderen van symboliek kan veel vertellen over machtsrepresentatie en hoe de echtlieden hun dubbele soevereiniteit verbeeldden.

Ten derde zal ik een hoofdstuk wijden aan de nawerking van de huwelijken. De afspraken die vóór het huwen gemaakt werden, hadden hier invloed op. Deze afspraken betroffen bijvoorbeeld eventuele troonopvolgers. Wat te doen als er geen troonopvolgers geboren worden en wat als één van de twee echtgenoten sterft? Is de co-monarchie geslaagd? Dat zullen vragen zijn die in hoofdstuk drie aan bod komen. Voorafgaand zal ik de individuen kort introduceren.

Er is eerder onderzoek gedaan naar deze echtverbintenissen. Er werd echter niet eerder een vergelijking gemaakt tussen echtparen onderling, hetgeen ik in dit werkstuk zal doen.

Het bestuderen van soevereiniteit en macht vereist de juiste literatuur. Hierin heeft zich recent een omslag voorgedaan. Het belang van taal en constructie, dat zich middels de *linguistic turn* in de historische studies introduceerde, is veranderd. Pas sinds enkele decennia wordt er naast tekstuele bronnen veel aandacht geschonken aan cultuur. Deze *cultural turn* bracht een nieuwe golf van studies met zich mee die geconcentreerd zijn op culturele processen en het belang van betekenis. Ik probeer met dit werkstuk aan te sluiten bij deze traditie. Ik zal zoals uitgelegd naast de politieke aspecten kijken naar culturele zaken zoals portretten en munten.

In dit bachelorwerkstuk zal hoofdzakelijk gebruik worden gemaakt van secundaire literatuur, onder andere van biografische werken.² Helaas richten deze werken zich voornamelijk op slechts één kant van het verhaal. Er is veel focus op politiek en de omgang met andere politieke entiteiten. Er

---

¹ Strong, Roy, *Coronation, From the 8th to the 21st Century* (London, 2006) 185.

² A. Bachrach, J. Sigmond, A. Veenendaal, (red.), *Willem III; de stadhouder-koning van zijn tijd* (Amsterdam, 1988); Tony Clayden en W.A. Speck, *William and Mary* (Oxford, 2007); Luc Duerloo, *Dynasty and Piety, Archduke Albert (1598-1621) and Habsburg Political Culture in an Age of Religion Wars* (Surrey, 2012); John Edwards, *Ferdinand and Isabella* (p.o., 2005); Peggy Liss, *Isabel the Queen* (Oxford, 1992); John Miller, *The Life and Times of William and Mary* (Londen, 1974); Werner Thomas en Luc Duerloo (red.), *Albert and Isabella 1598-1621; Essays* (p.o., 1998); Wout Troost, *William III, the Stadholder-King* (Aldershot, 2005); V. Vázquez de Prada, *Filips II, heerser van een wereldrijk* (Bussum, 1975); Henri van der Zee, Barbara van der Zee, *Willem en Mary* (Den Haag, 1975).

wordt naar mijn idee niet genoeg aandacht besteed aan de zaken die het huwelijk vormgeven, zoals de totstandkoming, die ik daarom in mijn tweede hoofdstuk zal toelichten. Ik zal de literatuur kritisch bestuderen en de belangrijkste zaken er uit halen.

Ik zal tevens gebruik maken van literatuur die meer geconcentreerd is op onderwerpen als autoriteit en soevereiniteit.³ Deze literatuur zal ik raadplegen om te bekijken hoe bepaalde zaken worden gerepresenteerd in cultuur en symboliek. Door de gegevens te analyseren en te combineren zal ik mijn drie thema's uiteenzetten en een antwoord vormen op mijn hoofdvraag. Ik hoop daarmee een bijdrage te leveren aan het wetenschappelijk debat dat zich concentreert op soevereiniteit binnen de co-monarchie en het interpreteren hiervan. Wie had nu de macht in de politiek en stemde dat overeen met wat de symboliek toonde?

---

³ Henshall, Nicholas, *The Myth of Absolutism* (New York, 1992); Lynch, John, *Spain under the Habsburgs* (Oxford 1964); Nenner, Howard, *The Right to be King: the succession to the Crown of England 1603-1714* (North Carolina, 1995); Sharpe, Kevin, *Reading Authority & Representing Rule in Early Modern England* (Londen, 2013); Strong, Roy, *Coronation, From the 8th to the 21st Century* (London, 2006).

Hoofdstuk 1: Kennismaking

Isabella I van Castilië werd geboren in 1451. Koning Hendrik IV van Castilië, Isabella's halfbroer, zat op de vorstentzetel sinds 1454. Koning Hendrik IV had een dochter, Johanna, die in 1462 als eerste erfgename werd aanwezen. Isabella's jongere broer Alfonso was tweede in de opvolgingslijn.

Ferdinand van Aragon werd geboren in 1452.⁴ Zijn vader Johannes II van Aragon had al grootse plannen met zijn zoon. Daarom kreeg Ferdinand van zijn vader de titel 'koning van Sicilië' al in 1468, om indruk te maken op het hof van Castilië.⁵ Johannes wilde graag dat Ferdinand met Isabella van Castilië zou trouwen. Dit zou zijn eigen positie verbeteren. Deze was in gevaar door onder andere rebellen in Catalonië en de sterke positie van Frankrijk.⁶

Maria Tudor was de oudste dochter van Koning Hendrik VIII, koning van Engeland en Ierland, en diens eerste vrouw Catharina van Aragon.⁷ Ze was, toen ze in 1516 geboren werd, voorsnog de enige erfgename. Maria werd vanaf tweejarige leeftijd door haar vader Hendrik meerdere keren ingezet om bondgenootschappen te sluiten. Hendrik zette zelf Catharina aan de kant en trouwde nog vijf maal. In 1534 werd Maria illegitiem verklaard en verloor ze haar eerst positie in de lijn door de geboorte van een zoon, Edward. Hij kwam in 1547 op de troon als Edward VI.

Filips II was de enige wettige zoon van Keizer Karel V (Koning Karel I van Spanje) en diens vrouw Isabella van Portugal.⁸ Hij werd in 1527 geboren als de Spaanse kroonprins. Hij trad veelal op als regent, wanneer zijn vader afwezig was. Op zestienjarige leeftijd werd Filips koning van Spanje. Er volgde in deze periode een kort huwelijk met zijn nicht Maria, een prinses van Portugal. Zij kregen samen één zoon, maar de prinses stierf enkele dagen na de geboorte.

Albrecht werd geboren in 1559. Zijn Spaanse moeder Maria van Spanje zorgde ervoor dat Albrecht in zijn jeugd een lange tijd aan het Spaanse hof woonde. Hij had hier daarom op latere leeftijd een uitgebreid patronagenetwerk kunnen opbouwen. Hij stond daarnaast bekend om zijn trouw richting de Spaanse koning.⁹ Albrecht's oudere broer Ernst stierf in 1595. Dit veranderde Albrecht's positie. Voor de dood van zijn broer werd hij min of meer voorbereid op een positie binnen de kerk. Toen zijn broer overleed, kreeg Albrecht ineens meer perspectief op een machtige positie.¹⁰

---

⁴ Peggy Liss, *Isabel the Queen* (Oxford, 1992) 78.

⁵ Tarsicio de Azcona, 'Ferdinand II' (versie onbekend) *Encyclopaedia Britannica* <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/204490/Ferdinand-II>> [22 maart 2015].

⁶ John Lynch, *Spain under the Habsburgs* 1.

⁷ W. Speck, 'Mary II (1662-1694), Queen of England, Scotland, and Ireland' (versie mei 2012) *Oxford Dictionary of National Biography* <<http://www.oxforddnb.com.proxy.ubn.ru.nl/view/article/18246?docPos=1>> [8 maart 2015].

⁸ G.Redworth, 'Philip [Philip II of Spain, Felipe II] (1527-1598), King of England and Ireland, consort of Mary I and King of Spain' (versie mei 2011) *Oxford Dictionary of National Biography* <<http://www.oxforddnb.com.proxy.ubn.ru.nl/view/article/22097/?back=,18245>> [7 maart 2015].

⁹ Duerloo, *Dynasty and Piety* 42.

¹⁰ Duerloo, *Dynasty and Piety* 56.

Isabella Clara Eugenia werd in 1566 geboren aan het Spaanse hof. Ze was het eerste kind van Filips II en Elizabeth van Valois, diens derde vrouw.¹¹ Filips had plannen om zijn dochter op de Franse troon te zetten. Dit wilde hij bereiken door een slimme huwelijkspolitiek te voeren. Isabella had een goede gezondheid, in tegenstelling tot haar broers. Drie jongens stierven op jonge leeftijd en alleen prins Philip bereikte de volwassen leeftijd, ondanks zijn zwakke gestel.¹²

---

¹¹ V. Vázquez de Prada, *Filips II, heerser van een wereldrijk* 22.

¹² Luc Duerloo, *Dynasty and Piety, Archduke Albert (1598-1621) and Habsburg Political Culture in an Age of Religion Wars* (Surrey, 2012) 38.

Hoofdstuk 2: Soevereiniteit en politiek

In dit hoofdstuk ga ik nader in op de soevereiniteit en de politieke invloed rondom de drie huwelijken die in dit werkstuk centraal staan. Huwelijken die vooraf al in belangrijke mate werden beïnvloed door de politieke in Europa. Hoe zijn de huwelijken tot stand gekomen? Welke politieke en/of religieuze motieven hebben bij de totstandkoming van het huwelijk meegespeeld en wat voor invloed hadden die op de soevereiniteit van de gehuwden?

Ferdinand II van Aragon & Isabella I van Castilië

Op jonge leeftijd werden al verschillende huwelijkskandidaten aan Isabella I van Castilië voorgesteld; Karel van Valois, Alfonso van Portugal en haar latere echtgenoot Ferdinand II van Aragon. Isabella's positie veranderde doordat ze het in 1468 voor elkaar kreeg dat haar halfbroer koning Hendrik IV haar prefereerde boven zijn dochter Johanna als opvolgster.¹³ Isabella's broer Alfonso was eerder dat jaar overleden. Zij was daardoor nu eerste in de lijn. Trouwen en een erfgenaam waren nu hoge prioriteit voor Isabella.

Isabella en Ferdinand's huwelijk werd voltrokken in 1469. Isabella werd in 1474 koningin van Castilië nadat koning Hendrik IV overleed. Een belangrijk punt van de Castiliaanse-Aragonese verbintenis was het opwerpen van een sterke staat tegen het expanderende Frankrijk, dat in de Pyreneeën druk uitoefende op Aragon.¹⁴ Aragon had Castilië nodig. Isabella kon zich hierdoor manoeuvreren in een sterke positie binnen het huwelijkscontract tegenover het afhankelijke Aragon. Ferdinand's macht werd daarentegen gelimiteerd. Dit betekende onder andere dat Ferdinand in Castilië moest resideren, geen militaire acties mocht ondernemen zonder toestemming, geen eigendommen van de kroon in bezit mocht nemen en zich voor de zaak van Isabella moest inzetten. Alleen via zijn vrouw Isabella kon hij invloed uitoefenen.¹⁵ Andere redenen voor de machtige positie van Isabella hebben te maken met het feit dat Castilië geografisch gezien drie maal zo groot was als Aragon, het een meer centrale ligging had en dat het, samen met deelstaten Catalonië en Valencia, met zeven van de totaal acht miljoen inwoners qua mankracht het grootst was.¹⁶

Ferdinand en Isabella hielden zich veel bezig met hun katholieke geloof. Het Islamitische Granada moest weer christelijk worden. Om dit te bereiken begonnen de koning en koningin een conflict, met steun van paus Sixtus IV.¹⁷ Het duurde bijna tien jaar, totdat in 1492 het Islamitische emiraat op de knieën werd gebracht. Ferdinand en Isabella stelden tevens de welbekende Spaanse

---

¹³ John Edwards, *The Spain of the Catholic Monarchs, 1474-1520* (Oxford, 2000) 8.

¹⁴ John Elliot, *Imperial Spain: 1469-1716* (Londen, 2002).

¹⁵ William Prescott, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella the Catholic* 74.

¹⁶ Lynch, *Spain under the Habsburgs* 3.

¹⁷ John Edwards, *Ferdinand and Isabella* (p.o., 2005) 48.

Inquisitie in, de katholieke rechtbank die ketteren opspoorde en bestrafte. Het uit geestelijken bestaande tribunaal was afhankelijk van de staat.^{18 19} De inquisitie was alleen bedoeld voor christenen en bekeerden. Met name Joden werden aangespoord een keuze te maken: óf zij moesten zich bekeren tot het Christendom óf ze moesten het land binnen vier maanden verlaten.²⁰ De religieuze politiek van Ferdinand en Isabella was onmiskenbaar gericht op het verspreiden van het katholieke geloof en het elimineren van andersgelovigen. Een land was nu eenmaal makkelijker te besturen als het slechts één geloof kende.

Filips II van Spanje & Maria I van Engeland

In 1553 stierf Edward VI van Engeland en hij had zelf geen erfgenaam. Dit betekende dat zijn halfzus Maria Tudor op de troon kwam als koningin. Als monarch met Spaans bloed is het begrijpelijk dat ze haar Spaanse familie contacteerde om huwelijksadvies te vragen. Keizer Karel V zag direct een kans toen Maria zich op hem beriep. Hij schoof zijn zoon Filips naar voren als huwelijkskandidaat.²¹ Joseph Pérez, Frans historicus en specialist op Spaanse geschiedenis, beargumenteert dat Karel V hoopte op de hulp van de Engelse, katholieke vorstin om de Nederlanden in toom te houden en de Fransen in te sluiten. Alexander Samson stelt in zijn werk juist dat Maria vooral hoopte steun te krijgen voor de katholieke zaak in Engeland. Ze was zich bewust van het mogelijke gevaar van haar zuster Elizabeth en haar protestante geloof. Het voortbrengen van een katholieke prins was van belang om haar zus van de troon te houden.²²

In 1554 trouwde de 25-jarige Filips met de 40-jarige Maria Tudor. Maria was dus zeker niet zo jong als Isabella van Castilië dat was geweest tijdens haar huwelijk. Met haar 40 jaar was het nog maar de vraag of een erfgenaam geboren zou worden. Filips daarentegen had met zijn 25 jaar een prima leeftijd om te huwen, al was ook Ferdinand van Aragon jonger dan hij op zijn trouwdag.

Het Engelse parlement was niet blij met de zoveelste buitenlandse match.²³ De parlementsleden bemerkten steeds meer Spaanse bemoeienis. Men wilde geen satellietstaat worden. Het parlement voelde daarnaast de onzekerheid over een eerste vrouwelijke vorst en haar rol in de politiek en in het huwelijk, tegenover een invloedrijke, buitenlandse prins.²⁴

---

¹⁸ Joseph Pérez, *L'Espagne des Rois Catholiques* (Parijs 1971) 35.

¹⁹ Lynch, *Spain under the Habsburgs* 6. De Inquisitie is de enige institutie die de kronen van Aragon en Castilië gemeenschappelijk hadden.

²⁰ Pérez, *L'Espagne des Rois Catholiques* 38. 'Ou bien ils se convertissent et peuvent rester surplace; ou bien ils quittent le pays à l'expiration d'un délai de quatre mois.'

²¹ Ibidem.

²² Alexander Samson, 'Changing Places: The Marriage and Royal Entry of Philip, Prince of Austria, and Mary Tudor, July-August 1554', *The Sixteenth Century Journal* 36:3 (2005) 761-784, alhier 761.

²³ Ibidem.

²⁴ William Wizeman, *The Theology and Spirituality of Mary Tudor's Church* (Aldershot, 2006) 12. 'Parliament hesitated, however, over her intended marriage to Philip of Spain, the son of Emperor Charles V. This was due

Dit was dus dé kans voor het parlement om zijn invloed te laten zien. Filip's macht in Engeland werd duidelijk ingeperkt.²⁵ De anti-Spaanse oppositie binnen het parlement stelde dat hij geen substantiële invloed mocht krijgen betreffende Engelse aangelegenheden.²⁶

Albrecht VII van Oostenrijk & Isabella Clara Eugenia

Het plan van Filips II om zijn eigen dochter Isabella Clara Eugenia aanspraak te laten maken op de Franse troon was gestrand.²⁷ Trouwen met een toekomstig koning was geen mogelijkheid meer. Gelukkig had Filips een alternatief plan dat aansloot op zijn interesse in de Nederlanden. Om te zorgen dat Isabella de Nederlanden zou krijgen als bruidsschat, moest zij huwen met een Habsburger. Na de dood van kandidaat Aartshertog Ernst, was diens broer Albrecht de gelukkige. Binnen dit politieke huwelijk zien we dat het verkrijgen van een bepaald gebied van belang was.

Aartshertog Albrecht en aartshertogin Isabella kregen in 1598 dan ook de titel 'soevereine vorsten.' Dit is een opmerkelijke titel. Albrecht en Isabella hadden weliswaar vrijheid van handelen en ze mochten een eigen bestuur voeren, maar er zat een addertje onder het gras. Het stel moest zich ieder ogenblik aan de bevelen en belangen van de Spaanse kroon ondergeschikt maken. Specialist op de vroegmoderne tijd, Werner Thomas, concludeert dat als de mogelijkheid zich voordeed, Madrid duidelijk liet weten dat Brussel slechts een tak van de Spaanse monarchie was.²⁸ Dit betekende onder andere dat Albrecht en Isabella geen recht hadden om zelf oorlog of vrede te verklaren. Albrecht en Isabella waren immers aartshertog en –hertogin, geen koning en koningin. Dit is dus een duidelijk verschil met Ferdinand en Isabella alsmede Maria en Filips. Zij waren koningen en koninginnen. Ondanks hun lagere status waren Albrecht en Isabella wel twee soevereinen verenigd in een huwelijk.

Albrecht en Isabella hadden een religieuze taak gekregen. Filips II verwachtte van hen dat zij de inwoners van de Lage Landen weer volledige katholieke en loyaal aan Spanje maakten.²⁹ Het was hierdoor evident dat de Spaanse kroon geen werkelijke afstand had gedaan van de Nederlanden. Het

---

not only to general England xenophobia, but also to the uncertainty of England being governed for the first time de facto and de jure by a Queen, and what role her husband, a foreign, powerful prince, would play. Nevertheless the treaty was very favorable to the English, in that it limited Philip's role in England for the present and future.'

²⁵ Samson, 'Changing Places: The Marriage and Royal Entry of Philip', 761.

²⁶ Ibidem 783.

²⁷ V. Vázquez de Prada, *Filips II, heerser van een wereldrijk* (Bussum, 1975) 159. Het conflict tussen Spanje en Frankrijk leidde er toe dat de Fransen een verklaring opstelden 'die de kandidatuur van iedere vreemdeling als non grata bestempelde.' Dit sloot de deur voor verwachtingen van Spaanse zijde.

²⁸ Werner Thomas, 'The Reign of Albert & Isabella in the Southern Netherlands, 1598-1621', in: Werner Thomas en Luc Duerloo (red.), *Albert and Isabella 1598-1621; Essays* (p.o., 1998) 1-14, alhier 7. 'Whenever the occasion arose, Madrid made it very clear that Brussels was not more than a branch of the Spanish Monarchy.'

²⁹ Magdalena Sanchez, 'Sword and Wimple. Isabella Clara Eugenia and Power,' in: Anne Cruz en Mihoko Suzuki (red.), *The Rule of Women in Early Modern Europe* (Illinois, 2009) 64-79, alhier 66.

bevel kwam nog uit het zuiden. Daarbij kwam dat als Albrecht en Isabella geen kinderen kregen, de Nederlanden bij hun dood simpelweg terug zouden vallen in Spaanse handen.³⁰

Bij Ferdinand en Isabella alsmede bij Filips II en Maria I kan worden geconcludeerd dat één van de twee duidelijk de overhand had qua politieke mogelijkheden. Isabella en Maria overheersten en de beide partners moesten het onderspit delven. Ferdinand's macht werd beperkt terwijl Isabella juist de ruimte kreeg. Filips II deelde zijn soevereiniteit dan wel met Maria, maar als zij zou komen te overlijden vóór hem, zouden zijn Engelse titels komen te vervallen. In Spanje zou hij aan de macht blijven tot zijn dood.

Het is bijzonder dat Isabella en Maria de overmacht hadden in een tijd waarin normaal gesproken de man binnen het huwelijk de autoriteit bezat. Vrouwen waren namelijk van 'nature' ondergeschikt aan mannen volgens het christelijke geloof. Het is frappant dat deze huwelijken een co-monarchie worden genoemd, omdat de praktijk anders was. Bij Albrecht en Isabella lag de machtsverdeling lastiger. Zij waren op het politieke vlak meer gelijk aan elkaar.

Er valt te concluderen dat verschillende partijen zich bezighielden dan wel zich bemoeiden met de totstandkoming van de huwelijken. Parlementen lieten duidelijk hun invloed gelden en het doel was in alle gevallen uitbreiding van macht en invloed.

---

³⁰ Sanchez, "Sword and Wimple. Isabella Clara Eugenia and Power," in: Anne Cruz en Mihoko Suzuki (red.), *The Rule of Women in Early Modern Europe* (Illinois, 2009) 64-79, alhier 66.

Hoofdstuk 3: Soevereiniteit en symboliek

In de vroegmoderne tijd was symboliek van groot belang. Symbolen drukten macht uit, gaven status en lieten soevereiniteit zien. Deze symboliek troffen we met name aan bij de huwelijksceremonie en het kroningsritueel. Ook munten kunnen wat vertellen over symboliek. Daarom zal ik in dit hoofdstuk munten met elkaar vergelijken om zo iets te zeggen over hoe symboliek en soevereiniteit op elkaar in spelen. Munten verspreidden zich namelijk over grote gebieden en circuleerden onder veel mensen. Machthebbers gebruikten daarom het monetaire systeem om zichzelf en hun waarden te promoten. Het vroegmoderne geld kon een goed beeld geven van een vorst: krachtig en autoritair. Daarom werd er veelal voor een direct herkenbaar portret gekozen. Het gebruik van familiewapens, teksten of religieuze afbeeldingen kon eveneens een bijdrage leveren aan het verbeelden van de co-monarchie.

Ferdinand II van Aragon & Isabella I van Castilië

Tijdens de kroningsceremonie in 1474 zweerden geestelijken, adel en ridders trouw aan Isabella als hun koningin.³¹ Isabella werd derhalve duidelijk geprefereerd boven Ferdinand.

Ferdinand en Isabella lieten tijdens hun regeren verschillende malen munten slaan. Vanaf het begin van de regeerperiode was Isabella zich bewust van het belang van een goed financieel systeem. Delen van Castilië waren vervreemd en betaalden geen belastingen meer. Om de staatskas weer op peil te krijgen, moesten deze gebieden herwonnen worden. Isabella stelde een monopolie in en sloot een groot aantal muntlagerijen. Op deze manier kreeg ze weer controle over de productie van geld. Ze herstelde het vertrouwen van het volk in de economie en daardoor ook het vertrouwen dat de kroon de financiën op orde kon brengen en houden.

Op figuur 1 zien we één van de vele munten die Ferdinand en Isabella lieten slaan.³²

De gouden munt toont aan de voorzijde de twee busten van Ferdinand en Isabella naar elkaar toe. Beiden dragen een kroon. De achterzijde laat het

gecombineerde wapen zien. De munt drukt een beeld van eenheid uit. Samen staan Ferdinand

en Isabella op één munt met hun familiewapen. Het is een herkenbaar beeld en op deze manier koppelen zij zichzelf aan het economisch herstel en daarmee voorspoed.

Figuur 1 Munt Ferdinand van Aragon en Isabella van Castilië

³¹ Liss, *Isabel the Queen* 97. 'they took an oath to her as their Queen and the proprietary Señora Natural of the Kingdoms and to the King Don Fernando, her legitimate husband.'

³²Coin Archive, 'Isabel and Fernando'

<<http://www.coinarchives.com/w/results.php?search=isabel+and+fernando>> [geraadpleegd 4-8-2015].

Het zilveren exemplaar (figuur 2) heeft geen portretten, maar twee maal een wapen. De voorzijde toont weer het complete wapen. Op de achterzijde zien we de symbolen die voor Ferdinand en Isabella staan: de boog, die Isabella representeert, en de bundel pijlen die Ferdinand representeren. De symboliek was zo sterk dat een direct herkenbaar portret niet eens altijd nodig was.

Figuur 2 Munt Ferdinand van Aragon en Isabella van Castilië

Het samengaan van de Iberische koninkrijken van Isabella en Ferdinand werd gesymboliseerd in een familiewapen dat een duidelijke verbeelding is van de co-monarchie (figuur 3). Er is een motto te lezen, onder het schild: *'tanto monta'*, dat vrij vertaald kan worden als 'de een zoveel als de ander.'³³ De adelaar staat symbool voor de patroonheilige van Isabella, Johannes de Evangelist. Zijn gespreide vleugels beschermen het wapen dat uit verschillende delen bestaat. Het eerste en vierde kwartier tonen het wapen van Castilië. De tweede en derde kwartier dat van Aragon.³⁴ De granaatappel staat voor het koninkrijk van Granada, dat door de verovering in 1492 werd toegevoegd aan het rijk en het wapen.³⁵

Figuur 3 Wapen Ferdinand van Aragon en Isabella van Castilië

Er blijkt uit het wapen en uit de munten geen strijd van soevereiniteit tussen beide echtgenoten. Beiden hebben evenveel symbolen die hen representeren en deze nemen dezelfde ruimte in beslag. Er is hier niets te zien van Isabella's overheersing op het politieke vlak. Het beeld van de co-monarchie is hier meer een beeld van gelijkheid. Het motto op het wapen onderschrijft dit.

³³ Liss, *Isabel the Queen* 136

³⁴ De torens op het wapen van Isabella staan voor Castilië. De purperen leeuw representeert León. Het wapen van Ferdinand toont de symbolen van Aragon en Sicilië. *Heraldique Europeenne*, 'Espagne' <<http://www.heraldique-europeenne.org/Regions/Iberique/Espagne.htm#Grandes>> [geraagpleegd op 10-6-2015].

³⁵ Rechts en links van de strook met het motto zien we een boog en gebonden pijlen. Deze representeren, net als de andere onderdelen, het samengaan van de twee koninkrijken en de verbintenis tussen Ferdinand en Isabella. Het Spaanse woord voor boog is 'yugo'. Volgens oude Spaanse spelling begon de naam van Isabella ook met deze letter. Een boog was tevens het symbool voor liefde. Hetzelfde zien we bij de Ferdinand's pijlen, 'flechas'. Pijlen staan voor oorlog en executie, maar deze zijn volgens Liss ook een verwijzing naar de bundeling tarwe van Romeinse Godin van landbouw. Liss, *Isabel the Queen* 111.

Filips II van Spanje & Maria I van Engeland

Het huwelijk van Filips II en Maria I stond, net als het hiervoor beschreven huwelijk, bol van symboliek. Al eerder is genoemd dat Maria al vorstin was, voordat zij in het huwelijksbootje stapte met Filips. Er was daarom geen sprake van een gemeenschappelijke kroning. Filips was nog ‘slechts’ een prins toen Maria de troon besteed in 1553.

De huwelijksceremonie vond plaats op 25 juli 1554. Wat direct opviel was dat Filips aan de linkerkant staat en Maria aan de rechterkant tijdens de plechtigheid.³⁶ Volgens historicus Alexander Samson was dit niet volgens de regels. Hij claimt in zijn artikel ‘Changing Places: the marriage and Royal entry of Philip’ dat dit een duidelijk teken is dat Filips op de plaats stond die traditioneel gezien gereserveerd was voor een echtgenote in relatie tot een koning.³⁷ De daadwerkelijk fysieke linker positie van Filips betekende een soort wisseling van de traditionele hiërarchie. Filips liet zichzelf neerzetten als een ‘*king consort*’, slechts ‘de gemaal van de vorstin’.³⁸

Filips’ aankomst in Engeland bracht welvaart mee. Direct na het huwelijk werden er munten geslagen waar ook zijn naam en beeltenis op stonden (figuur 4).³⁹

Hier zien we, net als bij Ferdinand en Isabella, de dubbele soevereiniteit afgebeeld, in tegenstelling tot wat de huwelijksceremonie ons vertelt. De gezichten staan naar elkaar toe en daarboven zweeft de kroon. Er is slechts één kroon afgebeeld, in tegenstelling tot de Spaanse munt. Tegenstanders van het huwelijk zagen in de afbeelding van de ‘gedeelde’ kroon een verwoesting

Figuur 4 Munt Filips II en Maria I

van de pure Engelse soevereiniteit en gaven pamfletten uit waarin zij stelden dat de munt de Spaanse koning net zo veel autoriteit gaf als Maria, alsof hij koning van Engeland was.⁴⁰ Sarah Duncan, professor van middeleeuwse en vroegmoderne geschiedenis zegt iets anders. Zij stelt namelijk dat als deze tegenstanders goed hadden gekeken, ze echter gezien hadden dat Maria’s buste een fractie hoger is afgebeeld dan die van Filips, waardoor zij groter lijkt. Dit is juist een teken dat zij, weliswaar in Engeland, meer autoriteit had dan Filips.⁴¹

³⁶ Samson, ‘Changing Places: The Marriage and Royal Entry of Philip’, 761.

³⁷ Samson, ‘Changing Places: The Marriage and Royal Entry of Philip’, 762.

³⁸ Samson, ‘Changing Places: The Marriage and Royal Entry of Philip’, 771.

³⁹ Museum Victoria, ‘Coin-1 Shilling Philip and Mary, England, Great Britain, 1554’

<<http://museumvictoria.com.au/collections/items/54177/coin-1-shilling-philip-mary-england-great-britain-1554>> [geraadpleegd op 20-4-2015].

⁴⁰ Samson, ‘Changing Places: The Marriage and Royal Entry of Philip’, 782.

⁴¹ Sarah Duncan, ‘Mary I: Gender, Power and Ceremony in the reign of England’s First Queen’ (Dalgrave, 2012) 96.

Albrecht VII van Oostenrijk & Isabella Clara Eugenia

Een jaar na haar aankomst in de Nederlanden nam aartshertogin Isabella Clara Eugenia deel aan een investituurceremonie. Zij, en niet aartshertog Albrecht VII, kreeg een zwaard aangereikt: een impliciet militair en mannelijk symbool voor soevereiniteit. Isabella werd hier dus gekozen boven haar man.⁴² Dit zagen we tevens bij haar blijde intrede in Brussel. Isabella ontving hier tijdens een ceremonie de sleutel van de stad. Niet Albrecht, maar Isabella legde haar hand op de Bijbel tijdens het publiek zweren van belangrijke geloften. Ze kreeg als titulatuur ‘*Domina & Princeps proprietaria*’. Albrecht wordt simpelweg ‘*maritus & tutor*’ genoemd.⁴³ Isabella werd erkend als primaire soeverein boven haar man Albrecht.

Albrecht en Isabella gaven vanzelfsprekend ook munten uit. Het hervormen van de valuta was een prioriteit.⁴⁴ Door in 1612 een stabiele nieuwe munt in te voeren, hoopten de aartshertog en –hertogin een impuls te geven aan de economie. Deze nieuwe munt toonde aan de voorzijde hun buste in zijaanzicht. Ze staan op gelijke hoogte, maar Albrecht en Isabella zijn naast elkaar afgebeeld, in tegenstelling tot de munt van Filips en Maria als mede die van Ferdinand en Isabella, die elkaar aankeken. Op de nieuwe munt zien we echter dat Albrecht op de voorgrond staat, hetgeen suggereert dat hij de belangrijkste is.

In de schilderijen van Albrecht en Isabella zien we haar insgelijks terug als toonbeeld van soevereiniteit. Een portret gemaakt in 1615 toont Isabella en Albrecht (figuur 6).⁴⁵ Isabella draagt het insigne van de stad Brussel in de vorm van een broche die ze benadrukt door haar hand er op te leggen.⁴⁶

Isabella had dus vooral in publieke aangelegenheden de overhand, terwijl Albrecht op de munten duidelijk op de voorgrond stond.

Figuur 5 Munt Albrecht VII en Isabella Clara Eugenia

Figuur 6 Portret Albrecht en Isabella

⁴² Sanchez, ‘Sword and Wimple. Isabella Clara Eugenia and Power’, 10.

⁴³ Betekenis: *Domina & Princeps proprietaria*: vrouwe & prinses, eigenares. *Maritus & tutor*: echtgenoot en leermeester. Margit Thofner, ‘The Ideal of Sovereignty in the Joyous Entries of the Archduke Albert and the Infanta Isabella’, in: Thomas, Werner en Luc Duerloo (red.), *Albert and Isabella 1598-1621; Essays* (p.o., 1998) 55-66, alhier 55.

⁴⁴ National Bank of Belgium Museum, ‘An Antwerp double ducaton issued by Albrecht and Isabella (1618)’ <<http://www.nbbmuseum.be/2006/09/antwerp-double-ducaton.htm>> [geraadpleegd 5-8-2015].

⁴⁵ Werner Thomas en Luc Duerloo (red.), *Albert and Isabella 1598-1621; Essays* (p.o., 1998) eigen scan voorpagina.

⁴⁶ Ibidem.

Uit het voorgaande volgt dat vorsten verschillende manieren hadden om hun soevereiniteit uit te drukken via symbolen. Portretten of tekens die de vorsten voorstelden werden gebruikt op munten om nadruk te leggen op saamhorigheid, autoriteit en kracht. Ferdinand en Isabella lieten op het juiste moment nieuwe munten slaan. Het herstel van het economisch systeem werd bovendien door de portretten en andere herkenbare elementen met hun regeerperiode in verband gebracht. Ook Albrecht en Isabella alsmede Filips en Maria gaven nieuw valuta's uit hun regeren symboliseerde. Net als op politiek gebied, profileerde Maria zich op symbolische uitdrukkingen. Tijdens de huwelijksceremonie stond zij op de plaats van de belangrijkste persoon en op de nieuw geslagen munten had zij letterlijk de hogere positie ingenomen.

De overheersing die Isabella had op politiek gebied, is verdwenen in symbolische uitdrukkingen van de co—monarchie. Ferdinand en zij zijn gelijken. Dit strookt niet geheel met wat er op papier besloten was. Ferdinand had binnen het contract namelijk aanzienlijk minder macht dan Isabella. Dit geldt niet voor de andere twee huwelijken. De conclusie luidt dat de gelijkheid die in theorie binnen de huwelijken bestond, dus anders tot uitdrukking kon komen in de praktijk.

Hoofdstuk 4: Soevereiniteit en verder...?

Het derde thema betreft de vraag in hoeverre na het huwelijk met dubbele soevereiniteit een einde komt aan de macht of dat deze zich voortzet. Verder is het de vraag of het hebben van een erfgenaam hierbij een doorslaggevend gegeven is.

Ferdinand II van Aragon & Isabella I van Castilië

De kinderen van Ferdinand en Isabella werden ook onderworpen aan huwelijkspolitiek.⁴⁷

Op 26 november 1504 stierf koningin Isabella. In haar wilsbeschikking gebood ze dat haar dochter Johanna de troon zou bestijgen.⁴⁸ Johanna kreeg de titels ‘koningin van Castilië’ en ‘koningin van Aragon.’ Dit was een teken van toenemende verstrengeling van de Iberische koninkrijken tot één territoriaal gebied. Ferdinand werd benoemd tot regent om Johanna te ondersteunen.⁴⁹

In 1516 werd Johanna opgevolgd door haar zoon Karel I. Karel was officieel ‘koning van Spanje.’⁵⁰ Ferdinand hertrouwde zelf met een nicht, Germaine van Navarre-Foix. Toch liet hij zich na zijn dood bijzetten in het graf van Isabella. Samen hadden ze immers de basis gelegd voor het Spanje dat een hoogtepunt bereikte in de regeerperiode van Karel I en Filips II. De soevereiniteit was sterk gebleven en kon worden voortgezet.

Filips II van Spanje & Maria I van Engeland

Filips en Maria daarentegen kregen geen kinderen. Maria stierf in 1558, zonder erfgenaam. Filips’ bestuur in Engeland kwam hiermee ten einde. Het plan van Keizer Karel V om Engeland te voegen bij de Habsburgse gebieden, was mislukt. Het doel om het katholicisme in Engeland nieuw leven in te leven was ook min of meer verkeken.⁵¹ Maria’s halfzus Elizabeth I claimde de troon en er waaide weer een protestantse wind in het land.

---

⁴⁷ Edwards, *Ferdinand and Isabella* (p.o., 2005) 147-152.

⁴⁸ Johanna was de laatste van het huis van Trastamara die regeerde in het huidige Spanje. Het huwelijk met Filips I de Schone resulteerde in het feit dat de Habsburgers nu het gebied in handen kregen. Prescott, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella the Catholic* 251.

⁴⁹ Edwards, *Ferdinand and Isabella* (p.o., 2005) 288.

⁵⁰ Spaanse koning Karel I is beter bekend als keizer Karel V.

⁵¹ Filips’ enige hoop op een katholieke verbintenis was Maria I van Schotland, nog een katholieke afstamming van Hendrik VII. Zij werd geëxecuteerd vanwege een moordcomplot tegen Elizabeth I waar ze bij betrokken zou zijn geweest.

Filips keerde terug naar zijn thuisland Spanje. Hij had nog geprobeerd een huwelijk te sluiten met Elizabeth, maar zij wees hem af. Een unie tussen de twee zou overigens omstreden zijn geweest wegens religiekwesties.

Filip's opvolger werd pas uit zijn vierde huwelijk met Anna van Oostenrijk geboren.⁵² Zij was de vrouw die de relaties tussen de Spaanse en Oostenrijkse Habsburgse gebieden consolideerde en erfgenaam Filips III op de wereld zette die de troon kon bestijgen.⁵³

De co-monarchie tussen Filips en Maria was geen succes gebleken zonder erfgenaam. Een unie tussen Engeland en Spanje was niet tot stand gekomen. Desondanks wist Filips zijn macht en invloed te behouden in de Spaanse gebieden.

Albrecht VII van Oostenrijk & Isabella Clara Eugenia

Albrecht en Isabella kregen evenmin kinderen. De Spaanse regering had al voor de dood van Albrecht nagedacht over wat er zou moeten gebeuren met de Nederlanden als Albrecht voor Isabella zouden sterven.⁵⁴ Isabella's halfbroer Filips III wilde zelf meer controle zodat de Nederlanden zou terugvallen in Spaanse handen.⁵⁵ Toen Albrecht in 1621 stierf benoemde Filips III generaal Ambrosio Spínola als gezaghebber en Isabella als gouverneur. Ze ging daarmee akkoord, hoewel het een degradatie in status was. Isabella was immers zelf van mening dat zij de 'natuurlijke prinses' van de Nederlanden was. Zo liet zij zich bijvoorbeeld als overwinnaar afbeelden op een portret, bij gelegenheid van de verovering van Breda in 1625. Ze wekte hier de suggestie dat niet Spanje, maar zijzelf hier verantwoordelijk voor was.⁵⁶

Het moge duidelijk zijn dat Isabella misschien haar titel verloor, maar niet haar autoriteit. Toch was het moeilijk om de macht te behouden zonder erfgenaam. Na de dood van de gedegradeerde aartshertogin kwamen de Nederlanden onder gezag van Ferdinand van Oostenrijk, een zoon van Filips III. Ze zouden onder Spaans gezag blijven.

Uit dit hoofdstuk kunnen we concluderen dat het krijgen van een erfgenaam van doorslaggevende betekenis was voor de voortzetting van de macht. Filips II van Spanje en Maria I van

---

⁵² Anne Cruz, 'Juana of Austria; Patron of the Arts and Regent of Spain, 1554-59', in: Anne Cruz en Mihoko Suzuki (red.), *The Rule of Women in Early Modern Europe* (Illinois, 2009) 103-122, alhier 111.

⁵³ Anne Cruz, 'Juana of Austria; Patron of the Arts and Regent of Spain, 1554-59', 116. '*She consolidated the relations between the Spanish and the Austrian Habsburgs, and what was most important for the Spanish realm, she produced an heir who would ascend to the throne as Philip III.*'

⁵⁴ Sanchez, "Sword and Wimple. Isabella Clara Eugenia and Power," 9.

⁵⁵ Banz, Claudia, *Höfisches Mäzenatentum in Brüssel, Kardinal Antoine Perrenot de Granvelle (1517-1586) und die Erzherzöge Albrecht (1559-1621) und Isabella (1566-1633)* (Berlijn, 2000) 80.

⁵⁶ Ook Filips IV liet een portret maken van de verantwoordelijke, in zijn ogen Diego Velázquez. Sanchez citeert Barbara Welzel, Duits kunsthistorica, die schrijft dat '*the many pictorial versions [of the siege of Breda] suggest a subtle struggle between Philip IV and Isabella for credit for the victory.*' Sanchez, "Sword and Wimple. Isabella Clara Eugenia and Power," 14.

Engeland kregen geen kinderen en daarmee eindigde het verbond. Aartshertog Albrecht en Aartshertogin Isabella kregen het evenmin kinderen, als gevolg waarvan de Nederlanden weer onder Spaans bewind kwamen. Koning Ferdinand en koningin Isabella daarentegen hadden meer succes. Ze kregen vijf gezonde kinderen. Door een handige huwelijkspolitiek werd hun dochter Johanna koningin. Zij werd opgevolgd door haar zoon Karel. Hij was de eerste echte 'koning van Spanje' en zoals gezegd vormde hij het fundament waarop Spanje kon groeien tot een zeer machtig land in vroegmodern Europa.

Conclusie

Mijn onderzoeksvraag luidde: ‘hoe uitten zich huwelijken waarin beide echtgenoten een soevereine status hadden op een politieke en symbolische manier?’ Ik ben tot de conclusie gekomen dat dubbele soevereiniteit in een vorstelijk huwelijk een complexe zaak is. Ik heb in deze scriptie beschreven hoe politiek en symboliek uitdrukking geven aan deze ingewikkelde verbintenissen.

Het is moeilijk de drie huwelijken die ik heb bestudeerd te vergelijken. Ten eerste omdat het huwelijkse leven plaatsvond in verschillende perioden in de tijd, namelijk verspreid over twee eeuwen. Ten tweede omdat de koninkrijken op zichzelf veel ontwikkelingen doormaakten en huwelijkspolitiek natuurlijk grensoverschrijdend is. Dit brengt zeker beperkingen met zich mee.

Machtsuitbreiding was binnen huwelijkspolitiek een belangrijk doel. De uitbreiding van de eigen soevereiniteit over steeds meer terrein kon hierdoor bereikt worden. Het krijgen van een erfgenaam was hierbij essentieel, omdat deze het bewind voort kon zetten. Dit is Ferdinand en Isabella gelukt want hun dochter Johanna volgde hen op. Zij was misschien niet de juiste persoon, maar kleinzoon Karel I legde de basis voor een aanzienlijk machtig Spanje. De andere twee stellen waren minder fortuinlijk. Filips II verloor zijn echtgenote Maria al binnen enkele jaren. Zijn erfgenaam liet aanvankelijk op zich wachten. Albrecht VII en Isabella Clara Eugenia hadden evenmin geluk. De Nederlanden, waar Albrecht VII en Isabella Clara Eugenia regeerden, keerden na hun dood voorlopig terug in Spaanse handen. Uit het voorgaande blijkt dat zij allen probeerden hun eigen machtspositie en invloedssfeer te vergroten door huwelijkspolitiek in te zetten.

Religie was een belangrijk thema binnen de huwelijken. Het katholicisme en protestantisme werden ingezet als middel en doel. Op het Iberisch schiereiland probeerden Ferdinand en Isabella de Joden te verbannen en de oprukkende islamitische invloeden tegen te houden. Filips II en Maria I hadden als doel het katholicisme in Engeland nieuw leven in te blazen. Filips II werd later door de protestantse Elizabeth I afgewezen omwille van religieuze redenen. Albrecht VII en Isabella hadden als taak de Nederlanden weer loyaal te maken aan het katholieke Spanje. Religie is in mijn overtuiging zeer van betekenis geweest voor het sluiten van vorstelijke huwelijken met dubbele soevereiniteit.

Mijn conclusie is dat voorafgaand aan het huwelijk verschillende politieke en religieuze machten invloed uitoefenden wie de soevereiniteit binnen het huwelijk zou krijgen, de man of de vrouw. De soevereiniteit van de vrouw was bijzonder gelet op de natuurlijke ondergeschikte positie van vrouwen binnen het huwelijk.

Voorts blijkt dat soevereiniteit alleen kan blijven voortbestaan indien een directe troonopvolger beschikbaar was. Een erfgenaam was voorwaarde voor machtsbehoud en op machtsuitbreiding. Het gebrek aan een erfgenaam daarentegen kon leiden tot verlies van bepaalde titels, status of zelfs de kroon.

De politieke verhoudingen waren zichtbaar in symbolen bijvoorbeeld tijdens huwelijksceremonies, op portretten en op munten. In de door mij vergeleken huwelijken wordt op verschillende wijzen hieraan uitdrukking gegeven. De machthebber op politiek gebied hoefde nog niet in de symboliek de hoogste positie te bekleden. Andersom gold ook dat gelijkheid in theorie nog niet betekende dat dit ook de werkelijkheid was die door symbolen gereflecteerd werd. De realiteit was derhalve vaak anders dan in politiek of symboliek tot uitdrukking werd gebracht.

Literatuurlijst

Adamson, John, *The Princely Courts of Europe; Ritual, Politics and Culture under the Ancien Régime 1500-1750* (Londen, 1999).

Azcona, Tarsicio de, 'Ferdinand II' (versie onbekend) *Encyclopaedia Britannica*
<<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/204490/Ferdinand-II>> [22 maart 2015].

Bachrach, A., Sigmond, J., Veenendaal, A., (red.), *Willem III; de stadhouder-koning van zijn tijd* (Amsterdam, 1988).

Banz, Claudia, *Höfisches Mäzenatentum in Brüssel, Kardinal Antoine Perrenot de Granvelle (1517-1586) und die Erzherzöge Albrecht (1559-1621) und Isabella (1566-1633)* (Berlijn, 2000).

Coin Archive, 'Isabel and Fernando' <
<http://www.coinarchives.com/w/results.php?search=isabel+and+fernando>> [geraadpleegd 4-8-2015].

Clayden, Tony en Speck, W.A., *William and Mary* (Oxford, 2007).

Claydon, Tony., 'William III and II (1650-1702), King of England, Scotland, and Ireland, and prince of Orange (versie mei 2008) *Oxford Dictionary of National Biography*
<<http://www.oxforddnb.com.proxy.ubn.ru.nl/view/article/29450?docPos=3>> [8 maart 2015].

Cruz, Anne en Mihoko Suzuki (red.), *The Rule of Women in Early Modern Europe* (Illinois, 2009).

Dillon, Janette, *The Language of Space in Court Performance, 1400-1625* (Cambridge, 2010).

Duerloo, Luc, *Dynasty and Piety, Archduke Albert (1598-1621) and Habsburg Political Culture in an Age of Religion Wars* (Surrey, 2012).

Duncan, Sarah, *Mary I: Gender, Power and Ceremony in the Reign of England's First Queen* (Dalgrave, 2012).

Elliot, John, *Imperial Spain: 1469-1716* (Londen, 2002).

Edwards, John, *Ferdinand and Isabella* (p.o., 2005).

Edwards, John, *The Spain of the Catholic Monarchs, 1474-1520* (Oxford, 2000).

Henshall, Nicholas, *The Myth of Absolutism* (New York, 1992).

Heraldique Europeenne, 'Espagne' (versie onbekend), <<http://www.heraldique-europeenne.org/Regions/Iberique/Espagne.htm#Grandes>> [geraadpleegd op 10-6-2015].

Hoftijzer, Paul en C. Barfoot (red.), *Fabrics and Fabrications: the Myth and Making of William and Mary* (Amsterdam, 1990).

Fraser, Antonia (red.), *The Lives of the Kings and Queens of England* (p.o., 1975).

Liss, Peggy, *Isabel the Queen* (Oxford, 1992).

Lynch, John, *Spain under the Habsburgs* (Oxford 1964).

Miller, John, *The Life and Times of William and Mary* (Londen, 1974).

Museum Victoria, 'Coin-1 Shilling Philip and Mary, England, Great Britain, 1554' (versie onbekend) <<http://museumvictoria.com.au/collections/items/54177/coin-1-shilling-philip-mary-england-great-britain-1554>> [geraadpleegd op 20-4-2015].

National Bank of Belgium Museum, 'An Antwerp double ducaton issued by Albrecht and Isabella (1618)' <<http://www.nbbmuseum.be/2006/09/antwerp-double-ducaton.htm>> [geraadpleegd 5-8-2015].

Nenner, Howard, *The Right to be King: the succession to the Crown of England 1603-1714* (North Carolina, 1995).

Ogg, David, *England in the Reign of James II and William III* (Oxford 1984).

Pérez, Joseph, *L'Espagne des Rois Catholiques* (Parijs 1971).

Prescott, William, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella the Catholic* (Londen, 1962).

Redworth, G., 'Philip [Philip II of Spain, Felipe II] (1527-1598), King of England and Ireland, consort of Mary I and King of Spain' (versie mei 2011) *Oxford Dictionary of National Biography*
<<http://www.oxforddnb.com.proxy.ubn.ru.nl/view/article/22097/?back=,18245>> [7 maart 2015].

Samson, Alexander, 'Changing Places: The Marriage and Royal Entry of Philip, Prince of Austria, and Mary Tudor, July-August 1554', *The Sixteenth Century Journal* 36:3 (2005) 761-784.

Sanchez, M., 'Sword and Wimple. Isabella Clara Eugenia and Power,' in: Anne Cruz en Mihoko Suzuki (red.), *The Rule of Women in Early Modern Europe* (Illinois, 2009) 64-79.

Sharpe, Kevin, *Reading Authority & Representing Rule in Early Modern England* (Londen, 2013).

Speck, W., 'Mary II (1662-1694), Queen of England, Scotland, and Ireland' (versie mei 2012) *Oxford Dictionary of National Biography*
<<http://www.oxforddnb.com.proxy.ubn.ru.nl/view/article/18246?docPos=1>> [8 maart 2015].

Strong, Roy, *Coronation, From the 8th to the 21st Century* (London, 2006).

Thomas, Werner en Luc Duerloo (red.), *Albert and Isabella 1598-1621; Essays* (p.o., 1998).

Troost, Wout, *William III, the Stadholder-King* (Aldershot, 2005).

Vázquez de Prada, V., *Filips II, heerser van een wereldrijk* (Bussum, 1975).

Weikel, A., 'Mary I (1516-1558), Queen of England and Ireland' (versie januari 2008) *Oxford Dictionary of National Biography*
<<http://www.oxforddnb.com.proxy.ubn.ru.nl/view/article/18245?docPos=3>> [7 maart 2015].

Wizeman, William, *The Theology and Spirituality of Mary Tudor's Church* (Aldershot, 2006).

Zee, Henri van der, Barbara van der, *Willem en Mary* (Den Haag, 1975).